

Anna Bisaga

Uniwersytet Opolski

POSTAWY UŻYTKOWNIKÓW TOWAROWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH REGIONU OPOLSKIEGO WOBEC NOWEJ RÓWNOWAGI PRZESTRZENI WIEJSKIEJ

1. Wprowadzenie

Na początku XXI w. wspólna polityka rolna (WPR), jeden z filarów tożsamości europejskiej, stała się nie tylko przedmiotem krytyki (ta towarzyszyła jej od momentu ustanowienia w Traktacie Rzymskim), lecz także źródłem nieufności społeczności europejskich. Reformy, które były następstwem wcześniejszej krytyki, w tym także fundamentalne zmiany zawarte w projektach MacSharry'ego i Agendy 2000, zmieniające model rolnictwa europejskiego z „produktywistycznego” na rolnictwo wielofunkcyjne musiały zostać pogłębione tak, aby przywrócić zaufanie europejskich konsumentów do żywności produkowanej we wspólnej przestrzeni europejskiej. Ufność konsumentów uległa silnemu zachwianiu, poczynając od lat dziewięćdziesiątych, na skutek powtarzających się kryzysów w sektorze żywnościowym: cielęta karmione paszą z hormonami, dioksyny w kurczakach, listeria w serach, a przede wszystkim skandal wywołany przez mączki zwierzęce, które powodują chorobę szalonych krów. Te wszystkie afery doprowadziły do zmian w WPR uchwalonych w Luksemburgu w 2003 roku. Zmiany te spowodowały, że polityka rolna Wspólnoty stała się polityką „unormowaną”.

Wcześniejsze zmiany były związane z konstrukcją dopłat bezpośrednich, oddzielających wsparcie dochodów gospodarstw od aktualnego wolumenu ich produkcji (nie znaczy to, że są one całkowicie oderwane od historycznego wolumenu produkcji danego gospodarstwa czy rolnictwa regionu). Dopłaty te zostały uzależnione teraz także od przestrzegania norm dobrej praktyki rolniczej i bezpieczeństwa żywności (zasada *cross compliance*), jednak określenie tych norm pozosta-

wiono politykom krajowym. W świetle tych zmian można w sposób zasadny postawić pytanie: czy WPR może dostarczyć instrumentów służących na wsi europejskiej działaniom zbiorowym w sferze ochrony środowiska?¹ Pytanie to jest tym bardziej uprawnione, że tzw. drugi filar WPR, adresowany do wszystkich mieszkańców wsi i zapewniający rozwój wielofunkcyjnego rolnictwa, gwarantuje instrumenty wspomagające działania służące kształtowaniu środowiska przyrodniczego i kulturowego wsi, wiejskiego krajobrazu oraz otwartej, czystej i przyjaznej przestrzeni wiejskiej.

Zasada współzależności ma w pełni obowiązywać w perspektywie budżetowej 2007-2013, jednak w Polsce zaczęto ją stosować już przy realizacji instrumentu przedakcesyjnego SAPARD, musi też być ona respektowana przy korzystaniu ze środków sektorowego programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”. W prezentowanych w opracowaniu badaniach starano się poznać, w jakim stopniu rolnicy mają świadomość, że WPR ma charakter „unormowany” oraz w jakim stopniu są oni zainteresowani sięganiem do jej „zielonego koszyka”. W odniesieniu do województwa opolskiego zagadnienia te wydają się istotne, głównie z tego względu, iż wiele badań wskazuje na występowanie w jego rolnictwie „silniejszych procesów rozwojowych”. Istotna była więc identyfikacja czynników warunkujących te procesy. Nie mniej ważna była jednak diagnoza, jaka będzie reakcja kierowników towarowych gospodarstw rolnych na konieczność przestrzegania „eurounormowań” i ich stosunek do kontroli, które mają zapewnić ich przestrzeganie.

2. „Szare” i „zielone” regiony rolnicze w Unii Europejskiej

Kraje założycielskie wspólnego rynku postawiły sobie ambitne zadanie skonstruowania rolnictwa silnego, wydajnego, zdolnego do współzawodnictwa, którego podstawowym celem było zapewnienie samowystarczalności żywnościowej. W pierwszej wersji WPR ograniczała się do jednego sektora, faworyzowała rozwój rolnictwa typu intensywnego, zorganizowanego w branżowe struktury pionowe, chroniącego producentów za pomocą cen gwarantowanych. Jak zauważa M.-C. Maurel, ten model „produktywistyczny” pozwolił Wspólnocie Europejskiej na modernizację rolnictwa w dominującej formie towarowego gospodarstwa rodzinnego oraz na zaspokojenie potrzeb żywnościowych [Maurel 2005].

Dzięki WPR Wspólnota stała się potęgą rolniczą na skalę światową. Dokonane w dziedzinie produkcji rolnej wybory stały się zagrożeniem dla środowiska, kryzysy związane z nadprodukcją powodują coraz większe koszty regulacji rynków, brak równowagi między regionami jeszcze się pogłębił, a *exodus* wiejski stał się

¹ Analizę normatywnych i alternatywnych teorii regulacji publicznej w gospodarce rynkowej zawiera opracowanie: [Fiedor 2003].

jeszcze ważniejszym problemem. Rozpoczął się więc okres kryzysu modelu „produktywistycznego” [Maurel 2005]. Początek ostatniej dekady XX w. był dla Wspólnoty początkiem transformacji dotychczasowego modelu rolnictwa.

Zatwierdzony przez Komisję Europejską w 1991 r. projekt Komisarza Rolnego R. MacSharry’ego miał na celu zmianę orientacji „produktywistycznej” WPR. Reformy Agendy 2000 były jego kontynuacją, określiły nowy kierunek rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Europie. Najistotniejszym ich rezultatem był podział WPR na dwa filary. 26 czerwca 2003 r. Rada UE, obradująca w Luksemburgu, przyjęła dokument zawierający szczegóły zmian, które zostaną wprowadzone we wspólnej polityce rolnej w latach 2004-2013. Dotyczą one czterech obszarów:

1. Zryczałtowana płatność bezpośrednia będzie sumą dotychczas otrzymywanych płatności bezpośrednich i nie będzie ulegać zmianom, jeśli bieżący program produkcyjny ulegnie zmianie. Decyzje produkcyjne rolników będą zatem podporządkowane sygnałom płynącym z rynku.

2. Wsparcie dochodów rolniczych za pośrednictwem rynku. Zostały utrzymane zakupy interwencyjne niektórych surowców rolnych, chociaż obniżono ceny instytucjonalne funkcjonujące na rynkach rolnych UE.

3. Powiązanie wspierania dochodów rolników z przestrzeganiem standardów ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i zasad dobrej praktyki rolniczej.

4. Zróżnicowane traktowanie gospodarstw rolnych. Zryczałtowana płatność bezpośrednia zależy od wielkości produkcji mierzonej kwotą płatności. Pierwsze 5 tys. euro nie podlega obniżce, począwszy od 2005 r. (w Polsce od 2013 r.) mogą być obniżane płatności ponad 5 tys. euro, przy czym docelowo obniżki wyniosą 5%. Zaoszczędzone w ten sposób środki finansowe zasila drugi filar WPR.

W większości krajów oddzielone od produkcji płatności bezpośrednie przyznaje się na podstawie wyników osiąganych przez gospodarstwo we wcześniejszych okresach. Jest to korzystne dla producentów gospodarujących na największych powierzchniach lub posiadających największe stada bydła i trzody chlewnej. Ponadto przewidziano stworzenie rynku praw do jednolitych płatności, wprowadzie ograniczonych do granic regionu, jednak to pozwoli na zachowanie przewagi rolników dysponujących wyższą siłą nabywczą dla rozszerzenia swojej bazy produkcyjnej.

Klauzula o modulacji także przyczyni się do koncentracji produkcji. O ile pierwsze 5 tys. euro uzyskanej pomocy nie podlega zmniejszeniu, to następne progi pomniejszające sumę dopłat skonstruowane są w sposób uproszczony i nie uwzględniają ani typu gospodarstwa, ani liczebności zatrudnionej w nim siły roboczej. Mechanizm ten pozwoli na zachowanie większości małych gospodarstw funkcjonujących w przestrzeni UE, będzie jednak ograniczać rozwój średnich gospodarstw rodzinnych.

Biegunowe formy rozwoju prowadzą do specjalizacji przestrzeni gospodarstw na coraz bardziej monofunkcyjnej podstawie. Najlepiej wyposażone gospodarstwa mają tendencję do skupiania się na obszarach o najbardziej korzystnych warunkach

przyrodniczo-glebowych i przejmują większą część masowej produkcji na rynek. Gospodarstwa mniejsze są spychane na obszary marginalne lub mniej korzystne, gdzie mają tendencje do specjalizowania się w rolnictwie usługowym, pozwalającym korzystać z rozmaitych uroków wsi (konserwacja krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i naturalnego, produkcja miejscowych wyrobów, agroturystyka).

Według L.P. Mahê i F. Orthalo-Magnê specjalizacja terytoriów i gospodarstw rolnych powinna doprowadzić do pogłębienia się podziału między „szarymi strefami” przeznaczonymi do produkcji intensywnej a „zielonymi strefami” służącymi spędzaniu wolnego czasu i korzystaniu z uroków wsi [Mahê, Orthalo-Magnê 2002]. Czy zjawisko takie może wystąpić w rolnictwie polskim – o tym niech świadczą badania z województwa opolskiego.

3. Metodyka badań

Badaną populację stanowiło 150 celowo dobranych towarowych gospodarstw rolnych z reprezentatywnych gmin województwa opolskiego. Badania przeprowadzono w 2004 roku. Materiały źródłowe zebrano metodą wywiadu bezpośredniego z użytkownikami gospodarstw. Jako narzędzie badawcze posłużył kwestionariusz, zawierający pytania o charakterze otwartym, półotwartym i zamkniętym. Kwestionariusz wywiadu składał się z kilku części. Pierwsza część dotyczyła charakterystyki gospodarstwa, tzn.: arealu użytków rolnych, jakości gleb, struktury zasiewów, plonów podstawowych upraw, obsady zwierząt gospodarskich, wielkości i wartości produkcji roślinnej i zwierzęcej, sprzedaży produktów rolnych oraz wyposażenia gospodarstw w maszyny rolnicze. Następne części kwestionariusza zawierały pytania dotyczące: oceny polityki rolnej państwa i jej wpływu na decyzje produkcyjne kierowników gospodarstw; wpływu zmian w otoczeniu bliższym i dalszym na organizację produkcji; uczestnictwa rolników w wiejskich organizacjach samorządowych i społeczno-zawodowych. W kolejnym bloku, związanym z procesem integracji Polski z Unią Europejską, kwestionariusz wywiadu zawierał także pytania dotyczące nowych funkcji gospodarstw rolnych. Do opracowania materiału empirycznego, zebranego w tym bloku, wykorzystano technikę tabelaryczną.

4. Zmiany adaptacyjne rolnictwa regionu opolskiego

Pytanie o silniejsze procesy rozwojowe, które występują w rolnictwie niektórych polskich regionów, jest pytaniem o uwarunkowania sprawiające, że wykazuje ono większą niż na innych obszarach produktywność i efektywność ekonomiczną. Pojęcie efektywności adaptacyjnej zostało wprowadzone do nauki w ramach nowej ekonomii instytucjonalnej, zgodnie z którą o granicach możliwości produkcyjnych decydują instytucje i uwarunkowany instytucjonalnie proces zdobywania wiedzy. Efektywność adaptacyjna jest zatem zdolnością systemu instytucjonalnego do

ustawicznego dostosowywania się do zmian technologicznych i demograficznych oraz szoków pojawiających się w systemie społecznym [North 1993]. W rolnictwie ten rodzaj efektywności jest szczególnie ważny, bowiem, jak twierdzi C. Servolin w związku z dyskusją nad reformą WPR, nie ma pewności, iż rolnictwo typu przedsiębiorczego może przynosić dochody jego właścicielom w razie braku bezpośredniej pomocy państwa [Servolin 2005]. W Polsce symulacje W. Poczty dotyczące możliwych scenariuszy powstawania „nadwyżki modernizacyjnej” w różnych typach gospodarstw w wyniku absorpcji środków WPR zdają się potwierdzać te wątpliwości [Poczta 2003]. Jakość instytucji i stosunek do nich rolników mają więc decydujący wpływ na modernizację i procesy rozwojowe w rolnictwie polskich regionów w okresie integracji z UE.

Badania prowadzone od początku transformacji systemowej w towarowych gospodarstwach rolnych województwa opolskiego pokazały, że ich kierownicy nie akceptują technicznego do niej podejścia². Jak podkreśla S. Sokołowska, podsumowując te badania, cenili sobie oni instytucję rynku, ale jednocześnie oczekiwali większej aktywności instytucji rządowych [Sokołowska, Bisaga, Szwiec 2006]. Objęcie Polski wspólną polityką rolną wiązało się z wykonywaniem przez instytucje otoczenia rolnictwa nowych zadań, co zasadniczo zmieniło opinie rolników o ich przydatności. Ważnym czynnikiem tej zmiany był proces uczenia się, jaki musiały one zainicjować na wsi, aby zrealizować te zadania. Tabela 1 informuje, w jakich typach szkoleń i z jakim natężeniem uczestniczyli badani rolnicy. Z tabeli wynika, że rolnicy w pierwszej kolejności postanowili zrobić wszystko, aby poprawić swoje dochody, wykorzystując dopłaty bezpośrednie – 98% respondentów uczestniczyło w szkoleniach dotyczących tego zagadnienia. Należy podkreślić, że wszyscy badani złożyli wnioski o dopłaty bezpośrednie, wszyscy zainteresowani zaś – o przyznanie kwot mlecznych.

Tabela 1. Czy Pan/Pani uczestniczył(a) w szkoleniach dotyczących funkcjonowania gospodarstw po zjednoczeniu Polski z UE i w jakim zakresie?

Tematy szkoleń	Liczba odpowiedzi	Procent
Procedury składania wniosków o dopłaty bezpośrednie	147	98
Organizacja rynków (np. mleka, zbóż, warzyw, itp.)	15	10
Wymagania ekologiczne produkcji rolnej	8	5
Kodeks dobrej praktyki rolniczej	16	11
Inne (jakie?) – (odpowiedzi rolników: uprawa roślin)	1	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań przeprowadzonych pod kierunkiem S. Sokołowskiej w woj. opolskim w 2004 r., całość badań w: [Sokołowska, Bisaga, Szwiec 2006]

² Techniczne rozumienie transformacji zakłada, że centralne wprowadzenie nowych reguł gry, takich jak: prywatna własność, twarde ograniczenia budżetowe, wolne ceny, wolność działalności gospodarczej, spowoduje automatycznie uruchomienie mechanizmów prowadzących do zbliżenia gospodarki do granicy możliwości produkcyjnych.

Udział w szkoleniach innych typów był mniejszy i, jak stwierdzono, dotyczył gospodarstw specjalizujących się w określonym asortymencie produkcji lub interesowano się warunkami, jakie trzeba spełnić, aby ubiegać się o środki z programów strukturalnych.

Zarządzanie procesem uczenia się rolników wymagać będzie dalszych wysiłków instytucji z ich otoczenia. Zidentyfikowano w badaniach strukturę wiedzy, jaka jest dzisiaj szczególnie potrzebna rolnikom (tab. 2).

Tabela 2. Jaka wiedza Pana/Pani zdaniem jest szczególnie potrzebna dzisiaj rolnikom?

Rodzaj wiedzy	Liczba odpowiedzi	Procent
Wiedza o nowych technologiach w rolnictwie	104	69
Wiedza o tym, jak sprzedać produkcję	104	69
Wiedza prawna – jak organizować grupy producenckie, jak zawierać umowy z pośrednikami	39	26
Wiedza ekonomiczna, np. prowadzenie rachunkowości	95	63
Wiedza specjalistyczna, potrzebna w prowadzeniu gospodarstwa ekologicznego	4	3
Wiedza o sytuacji rolnictwa i rolników w Unii Europejskiej	37	25
Wiedza o zasadach wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej	38	25
Inny rodzaj wiedzy (jaki ?)		
(odp. rolników – pod zapotrzebowanie rynku)	1	1

Źródło: jak w tab. 1.

Najwyżej i na równi respondenci ocenili potrzebę wiedzy o nowych technologiach w rolnictwie oraz jak sprzedać produkcję rolną (69%). Okazuje się, że wiedzę ekonomiczną, w tym dotyczącą rachunkowości rolnej, badani użytkownicy gospodarstw uznali również za wysoce niezbędną (63% gospodarstw). Mimo ekspansji prawa rolnego, potrzebę w tym zakresie zgłosiło tylko 26% respondentów. Dostrzeżono też potrzebę przyjrzenia się sytuacji rolników w UE oraz zrozumienia zasad, jakimi kieruje się WPR (po 25% odpowiedzi).

Jakość instytucji i kreowana przez nie wiedza wspierają wybory produkcyjne użytkowników towarowych gospodarstw rolnych. Badania z 2004 r. potwierdziły, że typ gospodarstwa jest coraz lepiej dopasowany do warunków glebowo-przyrodniczych i posiadanych zasobów pracy, co wyraża się wzrostem produktywności we wszystkich wyróżnionych typach gospodarstw. Strategie życiowe badanych rolników również cechuje coraz większa spójność. Centralne miejsce w tych strategiach odgrywa dążenie do powiększania posiadanych zasobów ziemi w drodze zakupu lub dzierżawy. Jednocześnie stosunek do ziemi staje się coraz bardziej instrumentalny. Potwierdzają to też deklarowane cele gospodarowania, w których zapewnienie dobrobytu materialnego rodzinie i edukacja dzieci wymieniane były na pierwszym lub drugim miejscu.

5. Funkcje środowiskowe towarowych gospodarstw rolnych Opolszczyzny a gospodarowanie przestrzenią

W województwie opolskim wśród użytkowników towarowych gospodarstw rolnych zainteresowanie przekształceniem gospodarstwa w ekologiczne jest niewielkie (tab. 3).

Tabela 3. Stopień zainteresowania nowymi funkcjami gospodarstw rolnych

Funkcje gospodarstwa	Liczba odpowiedzi	Procent
Produkcja rolna na cele energetyczne	37	25
Zalesianie gruntów klasy V i VI	30	20
Przekształcenie gospodarstwa w gospodarstwo ekologiczne	11	7
Objęcie gospodarstwa programami rolno-środowiskowymi	14	9

Źródło: jak w tab. 1.

Alternatywę taką akceptuje jedynie 7% zainteresowanych. Więcej respondentów gotowych jest do uczestnictwa w realizacji programów rolno-środowiskowych (9%). Warunki siedliskowe sprawiają, że w tych gminach, gdzie w gospodarstwach występują grunty V i VI klasy, rolnicy są zainteresowani ich zalesieniem (20% respondentów).

Warunkiem rozwoju jest utrzymanie kapitału przyrody i niedopuszczenie do negatywnej zmiany w ilości i jakości dóbr i usług środowiska [Borys 2005]. Wielofunkcyjne rolnictwo ma w tej dziedzinie do odegrania istotną rolę. W polityce UE szczególną uwagę zwrócono na odnawialne źródła energii. Stosowne zapisy prawne przyjęto również w Polsce (DzU 2005 nr 62, poz. 552). Dla towarowych gospodarstw rolnych specjalizacja w produkcji surowców na potrzeby energetyczne stanowi dużą szansę. Z tabeli 3 wynika, iż respondenci z Opolszczyzny bardziej niż uczestnictwem w programach rolno-środowiskowych są zainteresowani tym rodzajem działalności (25%).

6. Stopień akceptacji ekorozwoju

Zanim polskie rolnictwo zostało objęte instrumentami WPR, problem ochrony środowiska na obszarach wiejskich dotyczył głównie gospodarstw domowych rolników i wiązał się z kosztami uczestnictwa w lokalnych planach zintegrowanego rozwoju (koszty ponoszone na infrastrukturę, składowanie śmieci itp.). Według K. Kociszewskiego ochrona środowiska była traktowana jako niezbędny do poniesienia koszt, a nie jako bodziec stymulujący przyspieszenie rozwoju ekonomicznego [Kociszewski 2005]. Wprowadzenie wraz z instrumentami WPR nowych kanałów bezpośredniego transferu dochodów od podatników do rolników zależnych od

przestrzegania dobrej praktyki rolniczej spowodowało objęcie zasadami ekorozwoju również tego obszaru gospodarki.

Jednocześnie świadomość ekologiczna, do której odwoływano się w licznych badaniach okresu transformacji (zob. np. [Jakubczyk, Słodczyk, Szafranek 2005; Słodczyk 2005; *Zrównoważony...* 2003]), zaczęła tracić charakter „czystej świadomości” (wrażliwości), a zyskiwać wymiar „rozumu praktycznego”. W roku akcesji ten nowy rodzaj wiedzy kierowników towarowych gospodarstw rolnych w województwie opolskim identyfikowano, zadając im pytanie: Jakiego rodzaju kontroli w swoim gospodarstwie obawiają się w związku z korzystaniem z programów pomocowych UE – (tab. 4).

Tabela 4. Jakiego rodzaju kontroli w swoim gospodarstwie najbardziej się Pan/Pani obawia w związku z korzystaniem z programów pomocowych UE?

Rodzaj kontroli	Liczba odpowiedzi	Procent
Skład chemiczny gleby	16	10,7
Rodzaj odmian roślin uprawnych	4	2,7
Ilość i rodzaj stosowanych nawozów	15	10,0
Ilość i rodzaj stosowanych środków ochrony roślin	36	24,0
Jakość produktów	47	31,3
Nie obawiam się żadnej kontroli	2	1,33
Nie udzielono odpowiedzi	60	40,0

Źródło: jak w tab. 1.

W omawianych badaniach 40% respondentów pozostawiło to pytanie bez odpowiedzi. Z kolei 31,3% respondentów obawia się kontroli jakości produktów. Z tej liczby tylko 29,8% badanych wiąże obawy kontroli jakości produktów z innymi czynnikami, głównie z ilością i rodzajem stosowanych środków ochrony roślin (78,6%). Często też osoby biorące udział w badaniach wyrażały zaniepokojenie możliwością kontroli składu chemicznego gleby (10,7%) i jego oceny bez wskazania innych czynników wpływających na ten skład.

Na podstawie prezentowanych badań za podstawowy problem należy zatem uznać brak wiedzy o skutkach środowiskowych działalności rolniczej prowadzonej na danym terytorium. Postulowana dziś często edukacja ekologiczna rolników i ludności wiejskiej powinna rozpoczynać się od unaocznienia wpływu wykonywanych czynności na środowisko, a poprzez to na jakość życia i zdrowie.

7. Zakończenie

Z badań przeprowadzonych w województwie opolskim wynika, że ze względu na występowanie na większości jego obszarów dobrych warunków przyrodniczo-glebowych nadal będzie się w nim dokonywać koncentracja ziemi w gospodarstwach

rolnych. Ten kierunek rozwoju gospodarstw rolnych sprawia, że w chwili obecnej dla rolnictwa tego regionu, w celu zapewnienia jego zrównoważonego rozwoju, najważniejsze jest aktywne wykorzystanie instrumentów zarządzania przestrzenią.

Trudno jest dziś jednoznacznie stwierdzić, czy występowanie w regionie dużych gospodarstw rolnych będzie negatywnie wpływać na rozwój gospodarki obszarów wiejskich. Jeżeli władze regionu zdecydują, że po 2013 r. dopłaty bezpośrednie będą wypłacane rolnikom według parytetów regionalnych, to na Opolszczyźnie zyskają wszystkie gospodarstwa.

Nie można też stwierdzić jednoznacznie, czy region będzie się przesuwiał w kierunku „szarej strefy” rozwoju rolnictwa, bowiem trwałość gospodarstw wielostronnych w tym regionie zaprzecza tej tezie. Nie wiadomo (w badaniach tego nie stwierdzono), czy jest to skutek chęci uzyskania korzyści z połączenia „renty grunтовой”, elastyczności rynkowej i poprawy efektywności związanej z samozaopatrzeniem gospodarstw w niezbędne surowce, czy jest to trwalsza tendencja, w której dywersyfikacja produkcji jest sposobem na ryzyko i niepewność związane z rynkiem rolnym.

Powszechnie się twierdzi, że poziom zanieczyszczenia środowiska nie jest związany z rozmiarami produkcji, ale raczej z edukacją producentów i stosowaniem technik rolniczych respektujących środowisko. Prezentowane badania pokazują, że respondenci są skłonni zaakceptować tę tezę. Czy tak się stanie, zależy nie tylko od systemu doradztwa rolniczego, ale od wszystkich instytucji otoczenia rolnictwa, które w swej działalności upowszechniają wiedzę niezbędną do podejmowania decyzji produkcyjnych.

W lutym 2004 r. Komisja Europejska przyjęła dokument pt.: „Budować naszą wspólną przyszłość – wyzwania polityczne i środki budżetowe rozszerzonej UE na lata 2007-2013”. Zgodnie z tymi propozycjami wspólna polityka rolna będzie należała do działu 2 nowej perspektywy finansowej; w tym dziale będzie ona połączona z polityką ochrony środowiska i wspólną polityką w dziedzinie rybołówstwa pt.: „Zachowanie i trwałe zarządzanie zasobami naturalnymi”. Czy to zgrupowanie będzie rzeczywiście służyło trwałemu rozwojowi obszarów wiejskich, zależy nie tylko od konstrukcji stosowanych w ramach WPR instrumentów, ale też (głównie) od rolników, którzy muszą podjąć decyzję o korzystaniu z nich i w konsekwencji respektowaniu wszystkich, wynikających z ich konstrukcji „eurouwarunkowań”.

Literatura

- Borys T., *Spory wokół pojęcia zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Zrównoważony rozwój – doświadczenia polskie i europejskie*, red. S. Czaja, Biblioteka „Ekonomia i Środowisko” nr 33, Nowa Ruda 2005.
- Fiedor B., *Działania zbiorowe w sferze zanieczyszczenia środowiska i jego ochrony. Próba objaśnienia na podstawie teorii dóbr publicznych, teorii niedoskonałości rynku oraz teorii regulacji pub-*

- licznej w gospodarce rynkowej, [w:] *Działania zbiorowe – teoria i praktyka*, red. A. Matysiak, Wydawnictwo AE, Wrocław 2003.
- Jakubczyk Z., Ślódzcyk J., Szafranek E., *Świadomość ekologiczna jako determinanta konfliktów i współpracy w realizacji strategii ekorozwoju (na przykładzie badań ankietowych)*, [w:] *Konflikty i współpraca w ekorozwoju*, Biblioteka „Ekonomia i Środowisko” nr 30, Wrocław 2002.
- Kociszewski K., *Perspektywy finansowania ochrony środowiska w Polsce w świetle polityki spójności UE w latach 2007-2013*, [w:] *Zrównoważony rozwój – doświadczenia polskie i europejskie*, red. S. Czaja, Biblioteka „Ekonomia i Środowisko” nr 33, Nowa Ruda 2005.
- Mahé L.P., Orthalo-Magné F., *Politique agricole. Un modèle européen*, Presses de Sciences Po, Paris 2002.
- Maurel M.C., *Jaką rolę ma odgrywać rolnictwo w społeczeństwie europejskim?*, „Wies i Rolnictwo” 2005 nr 1.
- North D.C., *The New Institutional Economics and Development*, Working Paper 1993, ideas.repec.org.
- Pocza W., *Ekonomiczne skutki warunków integracji Polski z UE dla sektora rolnego*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2003.
- Servolin C., *Gospodarka rolna – między polityką a ekonomią*, „Wies i Rolnictwo” 2005 nr 4.
- Ślódzcyk K., *Świadomość ekologiczna mieszkańców jako warunek poprawy jakości środowiska (na przykładzie gminy Walim)*, [w:] *Zrównoważony rozwój – doświadczenia polskie i europejskie*, red. S. Czaja, Biblioteka „Ekonomia i Środowisko” nr 33, Nowa Ruda 2005.
- Sokołowska S., Bisaga A., Szwiec P., *Zmiany w organizacji i produktywności rolnictwa indywidualnego w procesie integracji z Unią Europejską (na przykładzie badań w województwie opolskim)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006.
- Zarządzanie zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich*, red. S. Zawisza, Wydawnictwo AT-R, Bydgoszcz 2004.

THE BASES OF THE USERS OF FARMS IN OPOLE REGION IN THE FACE OF NEW SPACIAL BALANCE OF RURAL AREA

Summary

The balanced development of European agriculture presupposes improvement of natural environment and landscape through multifunctional farming, subject to numerous norms, which will guarantee safe food and observance of good agricultural practice. Empirical research among farmers in Opole region shows that the entering of EU strengthened the need for learning new technologies of production and use of economy, which makes people look for new agricultural production – mainly of energy raw materials. The pressure of norms is not too strong for the time being. Although farmers are afraid of soil quality assessment.